

Бичок С.В.,
Державний торговельно-економічний університет
Науковий керівник: Бондаренко Н.О.,
к.ю.н., доц., доцент кафедри
правового забезпечення безпеки бізнесу
Державний торговельно-економічний університет
м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Сучасні тенденції в кримінально-правовій політиці націлені на пом'якшення кримінального покарання за нетяжкі злочини та кримінальні проступки, в той час, коли на протидію тяжким та особливо тяжким передбачається значне посилення кримінальної відповідальності. Як відомо, для реалізації максимального забезпечення ефективності кримінального покарання, має бути розроблена повна цілісна та злагоджена в роботі система. Тому для вирішення даного питання потрібно перш за все звернути увагу на вирішення проблеми індивідуалізації покарання та диференціації кримінальної відповідальності.

Саме зараз основним предметом обговорення є реакція держави на вікові особливості суб'єктів кримінальних правопорушень, а саме врахування в повній мірі біологічної, соціальної та психологічної незрілості неповнолітніх. Адже згідно з правилом 5.1 Мінімальних стандартних правил Організації Об'єднаних націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила») особливий наголос має бути зроблено на двох найважливіших завданнях відправлення правосуддя:

- сприяння благополуччю неповнолітнього;
- співмірність уживання заходів впливу як з особливостями особи правопорушника, так і з обставинами вчинення правопорушення.[4]

Тому, з огляду на ці положення, суд при призначенні покарання неповнолітньому, повинен враховувати всі аспекти ефективного, справедливого і гуманного здійснення правосуддя.

Зокрема, при провадженні досудового розслідування щодо неповнолітніх потрібно з'ясувати обставини, які передбачені ст. 485 Кримінально-процесуального кодексу України, а саме:

- повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього: його вік (число, місяць, рік народження), стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно враховувати при індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру. За наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з психічною хворобою, повинно бути також з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними;
- ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння;
- умови життя та виховання неповнолітнього;
- наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення.[1]

Щодо цього важливо зазначити думку Є.С.Назимка, який вважає за необхідне наголосити про фундаментальність для інституту покарання неповнолітніх принципів їхніх психофізіологічних та біосоціальних особливостей для правозастосовчої практики. А також він наголошує про принципи неприпустимості в застосуванні відповідно до неповнолітніх найсуровіших видів покарань та розглядає вживання позбавлення волі лише в якості крайнього заходу та на мінімальний термін часу [2, с.14]

Під час призначення кримінального покарання неповнолітнім суд повинен керуватись нормами та вимогами Кримінального кодексу України, які визначені у спеціальному розділі XV «Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх». Існування та забезпечення в кримінально-правовій політиці цього розділу допомагає при вирішенні питань щодо призначення кримінальної відповідальності неповнолітнім шляхом врахування аспектів особливостей їхнього психічного стану та виховання; причин та умов, які обумовили скоєння кримінального правопорушення та забезпечення справедливого покарання зважаючи на всі особливі характеристики цього віку.

Варто відзначити, що перелік покарань, які можуть застосовуватись до неповнолітніх значно обмежений в порівнянні з особами, які уже досягли повноліття. Переконались в цьому можна, переглянувши ст. 98 КК України, в якій зазначені такі основні види покарань до неповнолітніх як штраф, громадські та виправні роботи, арешт і позбавлення волі.[1] В ч.2 ст. 98 КК України відмічені додаткові види покарання- штраф та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю [1] Проте, важливо зазначити особливий елемент застосування покарання неповнолітніх в їхньому порівнянні до повнолітніх. Так, згідно з ч.1 ст.99 КК України штраф до неповнолітнього може застосовуватись лише у тому випадку, якщо він має власний прибуток, кошти або майно, на яке може бути звернене стягнення. [1]

Якщо брати до уваги такі види покарання, як громадські та виправні роботи, то і в цьому випадку ми зустрічаємо пом'якшення. Як приклад, відповідно до ст. 100 КК можна відмітити значно менші строки даних покарань:

- громадські роботи призначаються на строк від тридцяти до ста двадцяти годин і полягають у виконанні робіт у вільний від навчання чи основної роботи час, тривалість їх не може перевищувати двох годин на день
- строк виправних робіт визначається від двох місяців до одного року, і вони виконуються за місцем роботи [1]

Розглядаючи арешт як вид покарання для неповнолітніх, законодавство керується ст.101 КК, в якій зазначено утримання неповнолітнього в умовах ізоляції в спеціально пристосованих установах на строк від 15 до 45 діб.

Проаналізувавши динаміку та статистичні дані, можна зробити висновок, що позбавлення волі на певний строк, що вважається найтяжчим видом покарання, є найбільш поширеним видом покарання, що призначається до неповнолітніх, що не можна визнати прийнятним. На нашу думку, це зумовлено складністю для судів обрати альтернативний вид покарання через суспільну небезпечність кримінального правопорушника та їхню слабку теоретичну базу, яка пояснює різні види покарання. Тому, як наслідок, постають питання щодо дієвості системи покарань неповнолітніх та досконалості кримінального законодавства.

Адже, зрозуміло, що даний вид покарання несе в собі негативні наслідки на індивідуальні, соціальні та психічні якості неповнолітніх. Визначається, що така раптова зміна суспільної сфери буде несприятливо відображатись на слабкій нервовій системі підлітка і його несформованих ідеалах.

Тому ми вважаємо, що суд зобов'язаний під час призначення покарання ураховувати всі обставини вчиненого кримінального правопорушення, характеристику особистості неповнолітнього, а також не менш важливо проаналізувати вплив покарання на можливість його виправлення.

Прикладом для наслідування у сфері призначення покарань для неповнолітніх можуть слугувати кримінальні законодавства Голландії, Швейцарії та Великої Британії, в яких зокрема зазначені особливі покарання для неповнолітніх, які не пов'язані з ізоляцією від суспільства. Як альтернатива на них покладається обов'язок в усуненні заподіяної шкоди або ж виконання певних робіт на користь потерпілої сторони задля компенсації заподіяної шкоди.

Таким чином, проаналізувавши чинне кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство, можна зробити висновки, що в сучасних умовах існування кримінально-правової політики відображається потреба в удосконаленні чинних та розробки нових методів і засобів призначення покарання неповнолітнім. Реалізація яких, можлива завдяки застосуванню основних положень кримінально-правової політики відповідно до міжнародних стандартів у сфері захисту прав і свобод неповнолітніх щодо критеріїв пропорційності та раціональності особливих підходів їхньої кримінальної відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 19 серпня 2022 року №2341-III
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Назимко, Є. С. Теоретико-прикладні засади становлення та розвитку інституту покарання неповнолітніх у кримінальному праві України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Єгор Сергійович Назимко; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2016. 36 с
3. Казначесва Д. В. Особливості застосування певних видів покарань щодо неповнолітніх за кримінальним законодавством України. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2013. № 5. С. 54–61.
4. Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя стосовно неповнолітніх «Пекінські правила» 1985р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211#Text
5. Конвенція ООН «Про права дитини». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
6. Рекомендація No(87)20 Комітету міністрів державам – членам Ради Європи «Про соціальний вплив на злочинність неповнолітніх» від 17 вересня 1987р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_266#Text
7. Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх: постанова Пленуму Верховного Суду

України від 16 квітня 2004 року. No 5.

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/go/va005700-04>

8. Права дітей у системі юстиції щодо дітей: Зауваження загального порядку No10 (2007) Комітету ООН з прав дитини. URL: https://www.unicef.org/ukraine/UN_CRC_ConcludingObservations_Ukr.pdf